

LA UNIÓ DELS COMTATS VA SER LA CLAU DE VOLTA ON ES FORJÀ LA NACIÓ CATALANA. Juli Balasch i Miquel

on and similar papers at core.ac.uk

provided by Revistes

TELLS DE FRONTERA I RECERCAR ELS LÍMITS DEL COMTAT DE BESALÚ DES DEL PRIMER COMTE INDEPENDENT, BERNAT TALLAFERRO, FINS A L'EXTINCIÓ DEL COMTAT L'ANY 1111.

Sóc un amant de l'època feudal de la història de Catalunya. El meu desfici per conèixer més profundament els orígens de la nació catalana m'ha portat a llegir una extensa bibliografia de manuals d'història, cròniques i monografies que m'han empès a recercar i fer inventari dels castells termenats que van constituir la circumscripció territorial on s'exercien les jurisdiccions dels comtats catalans dins la Marca Hispànica i la Marca de Tolosa.

Hi ha una ubèrrima bibliografia publicada per historiadors i editors, algun poc conegut, ignorat pels mitjans de comunicació i les grans editorials però que mereix el reconeixement i agraïment popular pels seus treballs d'investigació i divulgació de les nostres arrels històriques. Són tots ells la font d'informació i d'inspiració amb què he treballat amb ulls escrutadors i m'han esperonat a escriure l'exhaustiu inventari. L'obra al complet està treballada i plasmada amb erudició i rigor en deu epitoms. És el resultat del neguit per conèixer com es forma la nació catalana per la unió dels comtats en el decurs de la infestació carolíngia i governats de bell antuvi per beneficiaris, que sorgiren de:

Marca Hispànica:

Urgell-Cerdanya-Ripoll-Conflent-Vallespir
Barcelona-Osona-Girona-Besalú
Empúries-Rosselló

Marca de Tolosa:

Pallars-Ribagorça

Després, a mesura que guanyen territori a l'Al-Àndalus, eixamplant fronteres, els comtats es consoliden governats per comtes hereditaris i, posteriorment, independents. El Principat pateix variacions territorials. D'una part, l'annexió dels comtats, a l'extinció de llurs comtes privatis i, per l'altra, les mutilacions territorials (1248 Matarranya; 1258 pel Tractat de Corbeil: Fenollet-Perapertusa-

Donasà; 1276 Sabartès; 1305 Ribagorça-Llitera-Baix Cinca i, finalment, el 1659, pel Tractat dels Pirineus: Rosselló-Alta Cerdanya-Conflent-Vallespir), conhortaren el país.

L'obra abraça els següents comtats legítims i irrefutables:

Urgell
Cerdanya-Berguedà-(i territoris adjacents: Conflent-Donasà-Sabartès)
Barcelona-(i Baix Cinca- Llitera-Matarranya)
Osona-(i Manresa, comtat nominal)
Girona
Besalú-Ripoll-(i Vallespir-Fenollet-Perapertusa)
Empúries
Rosselló
Pallars Jussà-Ribagorça
Pallars Sobirà-(i Vall d'Aran)

Hi ha moltes maneres d'escriure la història de Catalunya i el seu estudi es pot enfocar des de diferents perspectives. La meua ambiciosa proposta ha estat definir-la en comtats independents comportant la conciliació dels castells termenats amb les línies divisòries de frontera, treball que resulta complex i en molts casos impossible de reproduir per raons òbvies, com la divisió dels termes inicials i proliferació de nous, per interessos econòmics i episcopals, per concessions militars i polítiques, per cessions i donacions testamentàries, donant lloc a dubtes raonables de configuració territorial que resulten difícils de constatar. També, les variacions dels termes municipals per annexió o separació d'aquests al llarg del temps, per desaparició o fundació d'altres o dels fronterers en litigi, creen dubtes de la realitat històrica i fan enrevessada la recerca dels perímetres.

Tanmateix, en època del rei Martí l'Humà, el territori del Principat de Catalunya, des del riu La Sènia a l'estany de Saldes i des de Fraga a Maó, estava ben consolidat i envoltat pels regnes d'Aragó i València constituïnt la Confederació de la Corona d'Aragó amb reconeixement internacional de fronteres pels Tractats d'Almirra el 1244 (modificades el 1305 en la part meridional d'Alacant) i de Corbeil 1258 (renúncia als vescomtats de Fenollet i Perapertusa).

La realitat històrica es recolza en testimonis fefaents, entre d'altres, les fotografies de castells, cases fortes o *domus*, fortificacions, burgs, viles, torres, murs, etc., que s'esmenten en les fundacions eclesiàstiques (Seu d'Urgell el 839, Tremp el 888, Vic el 887 i Besalú el 1017), actes testamentaris, diplomataris, etc. Aquestes forteses, aplegant una o més parròquies, foren de jurisdicció reial, comtal, vescomtal, baronial, bisbal, templa o monàstica, i, en molts casos, n'exercien

més d'una (ex.: mer i mixt imperi, baronial i reial, eclesiàstica i reial, etc.). La munió de circumscripcions castelleres configurava el comtat.

El Comtat de Besalú

El Comtat de Besalú, en el seu origen com a *pagus*, era unit al de Girona i separat d'aquest poc abans de la mort de Guifré el Pilós el 897 i probablement seguint el disseny polític del Concili de Troies de 878. Consta governat pel germà petit Radulf el 887 en usdefruit del rei carolingi Carles II el Gros. A la mort de Radulf, el Comtat passà a mans del fill de Guifré, Miró el Jove, que aleshores governava Cerdanya, Conflent i Berguedà. A la mort de Miró el Jove, el 927, el conglomerat de comtats passà a la vídua Ava i a llurs fills, que regiren els territoris esmentats i, a més, el Vallespir i el Rosselló. Després d'uns períodes convulsos de guerres i particions, el comtat passà a mans del comte Oliva Cabreta, que l'incrementà amb les conquestes del Donasà, la Fenolleda i el Perapertusès sostrets del Comtat de Rasès (Occitània).

Finalment, amb l'abjuració d'Oliva Cabreta el 988, el seu fill, Bernat Tallaferro, governà com a comte independent i privatiu, succeït pels seus descendents

fins a l'extinció del comtat l'any 1111 per eixorcament, en què passà a mans de Ramon Berenguer III de Barcelona.

Els límits del Comtat de Besalú amb els territoris integrats dels vescomtats i terres ultra-pirinenques de la frontera actual entre França i Espanya com el Vallespir, Fenollet i Perapertusès, aproximadament són:

Nord:	Amb el Comtat de Rasès-Carcassona: coll de Sant Lluís, Cubera, riu Verdoble, Les Corberes (Tuixà).
Oest:	Amb el Comtat de Rasès, El Donasà, Vescomtat de Conflent, Comtats de Cerdanya i Berga: Congost de Pèira-Les, riu Aude, congost de Sant Jordi, pics: Esclots, Bernat Salvatge, termes dels castells de Corbera, Bellpuig, La Bastida i Avetera, els pics de Tretzevents (Canigó), Guillem, Collada Verda, Roca Colom, Bastiments, Nou Creus, Nou Fonts, Balandrau i Taga (Serra Cavallera), serra de Montgrony, riu Arija, coll de Merolla, riu Merlès.
Sud:	Termes de castells de la Guàrdia de Ripoll, Milany, Besora, Bellmunt, Curull (coll de Bracons), Castelló d'en Bas, Hostoles, Finestres, Rocacorba, Pujamol, Sant Patlleri i Mata (Monestir de Banyoles).
Est:	Termes de castells de Vilademuls, Pontós, Creixell, Figueres, Llers, Mont-roig, Biure, Cabrera (coll d'Agullana), Riunoguers, Sant Joan de Pladecorts, Vivers, Llauro, Monturiol, Llupià, Tuïr, Millars, Força Reial, Cases de Pena, Talteüll i Vingrau.

Perfilar la divisió dels comtats en circumscripcions de castells termenats és un treball compromès. La recerca i configuració dels perímetres territorials, en molts casos, és de difícil localització per disputes i litigis entre els comtats veïnals. També les conquestes i renúncies territorials en modificaven les extensions. La localització de fortaleces ve determinada pels sistemes orogràfics i les vies fluvials que prefiguraven fronteres temporals.

Una tasca complementària i indispensable ha estat l'estudi de la societat feudal: els seus estrats socials, la seva identitat (blasons als tractats d'heràldica), domini territorial (alous i feus als *Liber Feudorum Maior* i Cartulari de Carlemany) i descendència (genealogies, registres sumptuaris, parròquies, cenobis i arxius). Es detalla cadascun dels arbres genealògics de les famílies nobiliàries més importants. Un recull de dibuixos de més de 500 blasons avala l'heràldica del conjunt de comtats i les poderoses famílies feudals, magnats i bisbes, que n'aplegaven en possessió de feus, furs, regalies i privilegis.

L'excursionisme pel territori català és la meva altra gran passió i m'ha brindat l'oportunitat d'aconseguir un fons fotogràfic de més de 800 castells i 200 monestirs (dels més de 2800 que hi havia a tot el territori de la Catalunya feudal) i que complementa la informació del bibliogràfic. El Comtat de Besalú juntament amb els vescomtats de Vallespir, Fenollet i Perapertusès integren més de 200 castells termenats, una gran part desapareguts o enrunats, però gairebé tots ressenyats (**vegeu alguns exemples a l'annex**). Són imatges de castells: conservats, restaurats, transformats en explotacions ramaderes o agràries i dependències municipals o estructurals, enderrocats; i també, vestigis: fonaments, peanyes, solars, ermites, capelles, cases i parròquies; situats en coordenades geogràfiques i d'accés indicat, en el benentès que representa un inventari patrimonial actualitzat a dia d'avui, i tanmateix, un memoràndum a constatar pels amants de la història i excursionistes.

Els 10 anys de dedicació no han estat cap sacrifici, tot al contrari, en tot moment fruïnt de l'estudi i viatges, sempre encoratjat i acompanyat de la família en aquest llarg periple. Però ara no voldria que aquesta feina quedés només com a gaudi personal sinó que m'agradaria que aquest recull de dades fos d'utilitat per a d'altres estudiosos que compartim tots plegats la il·lusió d'avançar en el profit dels diferents coneixements, inquietuds i valors que tots tenim en benefici d'allò que més estimem: la nostra terra, la nostra història.

J. Catà